

МАЗОРЕНКО

Оксана Володимирівна
maoks@bk.ru

УДК 338.3:658

ОЦІНКА ЖИТТЄВОГО ЦИКЛУ НА ПРИКЛАДІ ПІДПРИЄМСТВ
ХАРКІВСЬКОГО РЕГІОНУLIFE-CYCLE ASSESSMENT ON THE EXAMPLE OF THE KHARKIV
REGION ENTERPRISES

кандидат економічних наук, доцент кафедри менеджменту та бізнесу, Харківський національний економічний університет імені Семе́на Кузне́ця

В статті розглянуто основні методологічні підходи до аналізу й оцінки життєвого циклу підприємства, що дозволило сформувати послідовність визначення стадії життєвого циклу підприємства. Запропонований підхід було застосовано для оцінки життєвого циклу та визначення стадії функціонування та розвитку підприємств Харківського регіону.

В статье рассмотрены основные методологические подходы к анализу и оценке жизненного цикла предприятия, что позволило сформировать последовательность определения стадии жизненного цикла предприятия. Предложенный подход был применен для оценки жизненного цикла и определения стадии функционирования и развития предприятий Харьковского региона.

The article is devoted to the basic methodological approaches to the enterprise life-cycle analysis and assessment, which allow forming sequence of steps for identifying stage of an enterprise's life-cycle. Suggested approach was applied for life-cycle assessment and stage identification of the functioning and development of the Kharkov region' enterprises.

Ключові слова: життєвий цикл, стадія життєвого циклу, оцінка, функціонування та розвиток підприємства, кластерний аналіз

Ключевые слова: жизненный цикл, стадия жизненного цикла, оценка, функционирование и развитие предприятия, кластерный анализ

Keywords: life-cycle, the stage of the life-cycle, assessment, functioning and development of an enterprise, cluster analysis

ВСТУП

Підприємство в процесі свого розвитку проходить декілька стадій життєвого циклу, кожній з яких притаманні певні характеристики як внутрішнього, так і зовнішнього середовища. Кожна стадія при цьому характеризується певним набором характеристик та особливостей, що є підґрунтям для розробки та реалізації стратегії функціонування та розвитку підприємства (ФРП). Тому питання аналізу життєвого циклу, визначення стадії розвитку підприємства є актуальним для вибору напрямків діяльності підприємства, розробки та ефективної реалізації стратегії підприємства в умовах мінливого бізнес-середовища.

Дослідженням життєвого циклу підприємства присвячено роботи Гончарова В., Гузь Н., Корягіної С., Лисенко Ю., Макаренко М., Пономаренка В., Пушкаря О., Припотень В., Раєвської О., Тридіда О. та Широкової Г. Але проблеми оцінки життєвого циклу підприємства та визначення стадії життєвого циклу на сьогоднішній день з методологічної точки зору є недостатньо вирішеними, оскільки єдиної універсальної методики немає.

МЕТОЮ СТАТТІ є теоретичне обґрунтування методики оцінки життєвого циклу функціонування та

розвитку підприємства, що дозволить визначити стадії життєвого циклу підприємств Харківського регіону.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічною та інформаційною основою роботи є наукові праці, матеріали періодичних видань, ресурси Internet. У дослідженні використано наступні методи наукового дослідження: теоретичного узагальнення та порівняння – для аналізу підходів щодо оцінки життєвого циклу підприємства, кластерного аналізу – для групування підприємств за стадіями життєвого циклу.

РЕЗУЛЬТАТИ

В науковій літературі висвітлені декілька методик щодо оцінки життєвого циклу підприємства. Так, в основі методики визначення стадії життєвого циклу підприємства Гончарова В., Макаренко М., Припотень В. Широкової Г., що описана в [1; 9], лежать наступні характеристики: вік підприємства, розмір підприємства та ступінь формалізації управління, а також тип організаційної структури підприємства, складність процесу обробки інформації, кількість рівнів ієрархії управління та характеристика стратегії розвитку.

Методика оцінки життєвого циклу підприємства Корягіної С. [2] ґрунтується на розрахунку загального інтегрального індексу життєвого циклу підприємства, який розраховується на основі окремих інтегральних показників прибутковості, ділової активності, ліквідності, фінансової стійкості шляхом зважування фактичних значень показників.

Расвнева О. в роботі [7] пропонує оцінювати рівень розвитку на основі комплексу інтегральних показників рівня розвитку, до яких відносить інтегральні показники рівня розвитку світової та національної економіки у річному розрізі, рівня загального розвитку підприємства в поквартальному і помісячному розрізах та рівня розвитку окремих сфер життєдіяльності підприємства (виробнича, фінансова та сфера праці) в поквартальному та помісячному розрізах.

У моделі визначення стадії життєвого циклу, що запропонована Лисенко Ю. та Гузь Н. в [8], як

критерій оцінки фази життєвого циклу підприємства використовується показник конкурентного статусу підприємства, під яким розуміється порівняльна характеристика відносно основних конкурентів, внутрішнього потенціалу, конкурентної позиції в окремих сегментах ринку та можливості підприємства протистояти впливу факторів зовнішнього середовища.

Проведений аналіз підходів щодо оцінки життєвого циклу підприємства, а також авторське бачення структури життєвого циклу функціонування та розвитку підприємства [4], дозволили, ґрунтуючись на методиці Хенкса С. [10], визначити перелік характеристик, що є релевантними для визначення стадії життєвого циклу: вік підприємства (кількість років), розмір (чисельність персоналу), та ступінь формалізації управління, а також сформувати послідовність кроків щодо визначення стадії життєвого циклу (рис. 1).

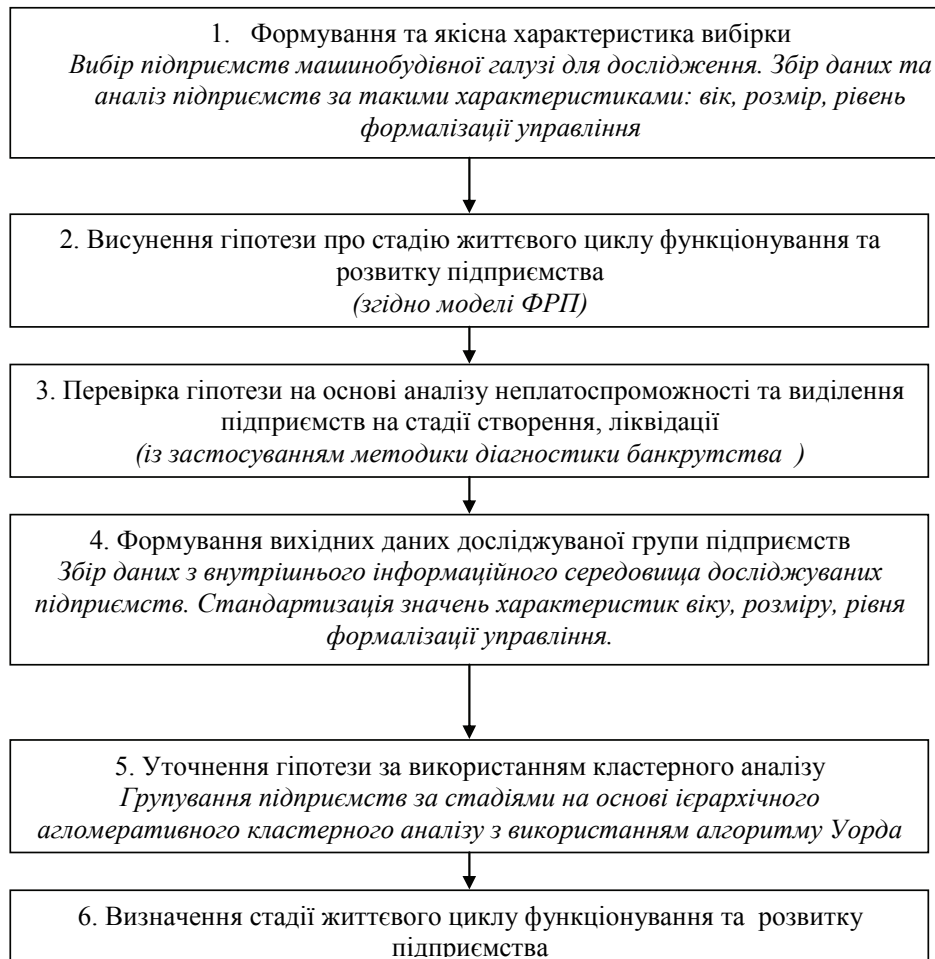

Рис. 1. Послідовність визначення стадії життєвого циклу підприємства [розроблено автором на основі [1; 5; 10]]

В результаті проведеного дослідження були зібрані дані за тринадцятьма підприємствами Харківського регіону. За галузевим спрямуванням це підприємства машинобудування.

Відібрані підприємства різняться за розміром та віком, що дозволяє попередньо припустити належність підприємств до різних стадій життєвого циклу. Середній вік підприємств у виборці складає 73 роки. Розмір досліджуваних підприємств складає в

середньому 1166 чоловік. При цьому 15,38% складають підприємства з чисельністю персоналу до 100 чоловік; 15,38% складають підприємства з чисельністю персоналу від 101 до 400 чоловік та 23,08% – підприємства від 401 до 700 чоловік; 15,38% складають підприємства від 701 до 1000 чоловік; найбільшу групу складають підприємства з чисельністю понад 1000 чоловік складають 30,77% [3].

Ступінь формалізації управління згідно з [40] визначався на основі рейтингової оцінки згоди респондентів з переліком тверджень щодо рівня формалізації управління їх підприємства. Результати рейтингової оцінки показали, що ступінь формалізації управління на досліджуваних підприємствах варіюється від 22,93 до 28,93 балів.

Методика С. Хенкса [10] передбачає групування підприємств, що знаходяться на одній стадії, за допомогою кластерного аналізу з використанням характеристик віку, розміру та ступеня формалізації. Але виділення підприємств на стадіях створення та становлення і ліквідації за вищезазначеними критеріями, на думку автора, є достатньо складним та не враховує сучасні умови функціонування та розвитку українських підприємств.

Слід зазначити, що в Україні час перебування підприємства на початковій стадії (тобто, стадії створення та становлення) в сучасних умовах менший, ніж у західних підприємств, а на стадії ліквідації під впливом мінливого середовища та значної кількості кризових явищ в Україні може

опинитися навіть підприємство малого чи середнього віку середнього (великого) розміру. Таким чином, пропонуємо ввести наступні обмеження: віднести до стадії створення та становлення підприємства віком до одного року, а до підприємств на стадії ліквідації доцільно відносити такі, що знаходяться на межі банкрутства та до них можливе застосування ліквідаційної процедури згідно діючого законодавства, що описана в [5].

Проведений аналіз неплатоспроможності дозволив виявити три підприємства, фінансовий стан яких характеризується надкритичною неплатоспроможністю протягом двох років поспіль. Така ситуація свідчить про можливість застосування ліквідаційної процедури до цих підприємств згідно діючого законодавства, й свідчить про знаходження цих підприємств на стадії ліквідації.

В результаті проведеного кластерного аналізу було побудовано дендрограму розподілу досліджуваних підприємств за стадіями життєвого циклу функціонування та розвитку підприємства. До першого кластеру увійшло 30% досліджуваних підприємств, до другого кластеру – 50% підприємств, а до третього кластеру увійшло лише 20% підприємств. Таким чином, в результаті кластерного аналізу було виділено три групи підприємств, які відрізняються за значеннями трьох основних характеристик: вік, розмір та ступінь формалізації.

Розподіл досліджуваних підприємств за стадіями життєвого циклу функціонування та розвитку підприємства та їх характеристика наведені в табл. 1.

Таблиця 1

Розподіл досліджуваних підприємств Харківського регіону за стадіями життєвого циклу функціонування та розвитку

Підприємства	Стадія життєвого циклу ФРП	Характеристика
ПАТ «Вовчанський агрегатний завод»; ПАТ «Харківський завод Гідропривід»; ПАТ «Харківський котельно-механічний завод»	Зростання	Кластер А складається з підприємств, середній вік яких 49,3 роки, вони також є найменшими за розміром підприємствами зі всієї вибірки (середня чисельність персоналу в групі складає 475 чоловік), при цьому цей показник на різних підприємствах варіюється від 61 до 1020 чоловік. Також підприємства даного кластеру мають найнижчий ступінь формалізації (в середньому 23,34).
ВАТ «Турбоатом»; ПАТ «ХАРП»; ПАТ «Харківський електротехнічний завод «Укрелектромаш»; ПАТ «Коннектор»; ПАТ «Харківський машинобудівний завод «Світло Шахтаря»	Стабільність	До кластеру В увійшли підприємства, середній вік яких 78,6 років, при цьому показник розміру значно вищий, ніж у попередньому кластері (середня чисельність персоналу перевищує 2400 чоловік), ступінь формалізації також найвищий по всій вибірці та в середньому дорівнює 27,65.
ПАТ «Куп'янський машинобудівний завод» ПАТ «Електромашина»	Спад	Підприємства характеризуються найвищим віком (середній вік складає 134 роки). Але за розміром вони не перевищують кластер В та А. Так, середня чисельність персоналу підприємств даної групи складає 311 чоловік. Ступінь формалізації достатньо високий (26,19), але не перевищує підприємства кластеру В.
ПАТ «Харківхолдмаш»; ВАТ «Ізюмський тепловозоремонтний завод»; ВАТ «Завод Потенціал» (ліквідовано)	Ліквідація	Підприємства характеризуються надкритичним рівнем неплатоспроможності.

Аналіз моделі життєвого циклу функціонування та розвитку підприємства, що запропонована автором в [4], а саме опис окремих стадій з урахуванням характеристики кожного кластера дозволяє зробити висновок, що розглянуті в дослідженні підприємства перебувають на другій, третій та четвертій стадії, що згідно запропонованої п'ятиетапної моделі відповідає стадіям зростання, стабільності та спаду. А підприємства, що визнані неплатоспроможними, перебувають на п'ятій стадії функціонування та розвитку підприємства – стадії ліквідації.

ВИСНОВКИ

Проведений аналіз діяльності підприємств Харківського регіону з використанням запропонованої методики дозволив визначити, на якій стадії життєвого циклу функціонування та розвитку знаходиться кожне з досліджуваних підприємств.

Запропонована послідовність щодо оцінки життєвого циклу підприємства може застосовуватись разом з моделлю функціонування та розвитку для визначення стадії функціонування та розвитку підприємства. В свою чергу, знання стадії життєвого циклу дозволить враховувати особливості функціонування та розвитку підприємства для взаємодії з мінливим середовищем, розробляти дієві механізми адаптації та впливу на нього, а також орієнтувати діяльність підприємства.

Список використаних джерел

1. Гончаров В.М. Формування стратегії управління розвитком промислового підприємства на основі показників ефективності: монографія / В.М. Гончаров, М.В. Макаренко, В.Ю. Припотень. – Луганськ: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2007. – 136 с.
2. Корягіна С.В. Економічна оцінка та планування життєвого циклу розвитку підприємства: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.06.01 – економіка, організація і управління підприємствами / С.В. Корягіна. – Львів, 2004. – 21 с.
3. Мазоренко О.В. Визначення стадії життєвого циклу підприємства / О.В. Мазоренко // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Розвиток економічної системи в умовах глобалізації та євроінтеграції» (Дніпропетровськ, 5–6 липня 2013 р.). – Дніпропетровськ: НО «Перспектива», 2013. – С. 67–70.
4. Мазоренко О.В. Формування моделі функціонування та розвитку підприємства / О.В. Мазоренко // Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції «Ефективність бізнесу в умовах трансформаційної економіки» (Сімферополь – Ялта, 30 травня – 1 червня 2008 р.). – Сімферополь: Видав. центр Кримського інституту бізнесу, 2008. – С. 93–96.
5. Методичні рекомендації щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства № 14 від 19.01.2006 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://me.kmu.gov.ua>
6. Пономаренко В.С. Стратегічне управління розвитком підприємства: навчальний посібник / В. С. Пономаренко, О.І. Пушкар, О.М. Тридід. – Х.: Вид. ХДЕУ, 2002. – 640 с.
7. Раєвська О.В. Управління розвитком підприємства: методологія, механізми моделі: монографія / О. В. Раєвська. – Х.: ВД «ІНЖЕК», 2006. – 496 с.
8. Управление крупным промышленным комплексом в транзитивной экономике: монография / Под общ. ред. проф. Ю.Г. Лысенко, проф. Н.Г. Гузя. – Донецк: ООО "Юго-Восток, Лтд", 2003. – 670 с.
9. Широкова Г.В. Модели жизненных циклов российских компаний: результаты эмпирического исследования / Г.В. Широкова // Проблемы теории и практики управления. – 2006. – № 11. – С. 25–34.
10. Hanks S.H. Tightening the life-cycle construct: a taxonomic study of growth stage configurations in high-technology organizations / S.H. Hanks, C.J. Watson, G.N. Jansen Chandler // Entrepreneurship Theory and Practice. – 1995. – Winter. – P. 5–30.